

Petr BARTUŠEK

Vlasta Javořická: Životní osudy spisovatelky a její rodiny v kontextu „Vítězného února“

Abstract: *Vlasta Javořická: A Fate of the Writer and Her Family in the Context of the „Victorious February“*

The study focuses on the life of writer Vlasta Javořická, her husband František Zezulka, the director of significant meat factory on the border of Bohemia and Moravia, and their youngest daughter Václava after the 25th of February 1948. A life story of this woman, so active in culture space, and of her family shows many phenomenons typical for the period of Czech history after the establishing of the totalitarian communist regime. Her literary ability was very useful for her recording of the events of February 25th 1948 and following years.

Key words: *Czechoslovakia – first half of the 20th century – communism – persecution – emigration – „Victorious February“ – replacing of the elites*

---

*„Je nám, jako po bitvě na Bílé Hoře [sic]. Proдали vlast a propili svobodu – o prokletí!“¹
 „O běda, běda, drahá vlast ztracená. Hledíme kolem sebe bezmocně a zoufale. Kde je jaké osvobození? Kde jaká ruka pomocná?“²*

Vlasta Javořická, konec února 1948

„Schůze střídá schůzi, mluví se o zabírání půdy. Věříme, že si komunisté roztříští hlavy.“³

Vlasta Javořická, 26. únor 1949

Konec druhé světové války byl provázen oslavami a značnou dávkou optimismu. Uzavření tohoto pro dvacáté století fatálního konfliktu však pod pozitivní rouškou připravovalo pro některé evropské země další zatěžkávací zkoušky, které si v mnohém neměly zadat s hrůzami, které skýtá válka. Roky 1945–1948 nebyly

---

1 Soukromý archiv rodiny Bartuškovy Studená (dále SaB), Vlasta Javořická, Obecní kronika městyse Studená (nestr.).

2 Tamtéž.

3 Tamtéž.

v Československu epochou psychického uvolnění a celkového vzestupu.⁴ Šlo o období, ve kterém se (zatím z velké části latentně) chystaly velké politicko-spoločenské události, které měly změnit směřování Československa (a to ve všech myslitelných sférách) na více než 40 let.

Zkušenost z druhé světové války přinesla proměnu myšlení části společnosti. Čím dál častěji vystupovala na povrch kritika liberalismu, uvědomování si slabin předválečné demokracie, obdiv socialismu (bez ohledu na to, jak jej kdo vnímal) i inklinování k Sovětskému svazu. To vedlo mimo jiné k postupné politizaci veřejného i soukromého života.⁵ Druhá světová válka byla chápána jako jisté zhroucení starého světa. Byl zde tedy prostor pro vznik světa nového.⁶ Nový postoj byl pochopitelně zaujat také k humanitně i technicky vzdělané společnosti. Nové stanovisko znělo, že „*pro budování socialismu si musí pracující lid vytvořit a vychovat novou inteligenci, pocházející z jeho středu a tedy s ním třídně i ideologicky spjatou*“.⁷ V praxi tento proces probíhal až do roku 1953 a znamenal „*revoluční převrat v posuzování znalostí ve společnosti*“.⁸

Došlo k postupnému vymizení některých společenských vrstev, které přišly o svůj majetek, zatímco na druhé straně došlo k „*posílení hmotného postavení nejnižších vrstev společnosti*“. Někdejší společenské elity byly oficiálně považovány za „*buržoazní živly*“ a nepřátele socialistického zřízení a dělnická vrstva se dočkala oslavování a vzestupu. Prosazovaly se „*nové elity etabloující se především na základě úzkého sepětí s dominující komunistickou stranou*“, které se vymezovaly vůči předchozím etapám dějin, zejména pak první republiky a tradici předrepublikové.⁹ Reprezentanty těchto starých tradic byli rovněž spisovatelka Vlasta Javořícká a její manžel, ředitel v místní úspěšné továrně na masné výrobky František Zezulka. Tento manželský pár žil a působil po většinu života v obci Studená, aktuálně se nacházející v okrese Jindřichův Hradec v Jihočeském kraji, pouhých pár kilometrů od hranic s krajem Vysočina.¹⁰

4 Navzdory faktu, že v porovnání s řadou evropských zemí probíhala obnova českého hospodářství po roce 1945 do roku 1948 relativně úspěšně. Řešení některých problémů však vyžadovalo více času, než se mu mohlo v tomto případě dostat. Václav PRŮCHA, *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992, 2. díl. Období 1945–1992*, Brno 2009, s. 247.

5 Lukáš FASORA – Jiří HANUŠ – Jiří MALÍŘ – Jiřina NEČASOVÁ, *Předmluva*, in: Lukáš Fasora – Jiří Hanuš – Jiří Malíř – Jiřina Nečasová (edd.), *Člověk na Moravě ve druhé polovině 20. století*, Brno 2011, s. 5.

6 Vladimír MACURA, *Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře)*, Praha 2008, s. 21.

7 V. PRŮCHA, *Hospodářské a sociální dějiny*, s. 330.

8 Lenka KALINOVÁ, *Společenské proměny v čase socialistického experimentu. K sociálním dějinám v letech 1945–1969*, Praha 2007, s. 133.

9 L. FASORA – J. HANUŠ – J. MALÍŘ- J. NEČASOVÁ, *Předmluva*, s. 5–6.

10 Obec se z politicko-geografického hlediska nachází na rozhraní Čech a Moravy. Z historického hlediska se jedná ještě o Moravu.

Vlasta Javořická před „Vítězným únorem“

V úplném úvodu tohoto příspěvku jsou citovaná poměrně silná slova pocházející z pera Vlasty Javořické.¹¹ Tato žena bývá vzpomínána zejména jako spisovatelka, a to především autorka románů a povídek, často také nostalgicky popisující krajinu i obyvatele její rodné Studené. Jedná se o četbu psanou většinou vlídným jazykem, o četbu, dalo by se říci, nenáročnou. Málokdo ji však zná například jako autorku rozhořčeného dopisu Josifu Vissarionoviči Stalinovi z roku 1938. Bohužel velká osobnost a silný morální kredit Vlasty Javořické bývají upozadovány, ač je projevovала po celý život a především za druhé světové války a právě po únoru 1948. Nezmiňuje se příliš často, že byla po druhé světové válce a především pak po 25. únoru 1948 opravdu velice nepohodlnou osobou a že coby autorka obecní kroniky pokračovala v jejím psaní neoficiálně (poté, co musela coby oficiální kronikářka skončit) i po „Vítězném únoru“ a že tehdejší poměry v obci zaznamenala i v posledních dvou dílech šestidílné knihy *Můj život*.¹² Vystává zde tedy otázka, co konkrétně vedlo ženu převážně píšící o krásách přírody, sňatcích a námluvách zaznamenat tak emotivní slova plná nenávisti a beznaděje, jako byla ta odcitovaná v úvodu příspěvku.

Vlasta Javořická se narodila pod jménem Marie Barešová¹³ dne 25. března 1890 Jaroslavu Barešovi (1832–1907) a Antonii Barešové, rozené Egrové (1861–1918).¹⁴ Její otec působil v obci jako obvodní lékař.¹⁵ Matka byla silně věřící a praktikující katoličkou a vštěpovala dceři i jejím sourozencům katolickou výchovu.¹⁶ Právě křesťanské zásady a vidění světa v duchu „*miluj bližního svého*“ jsou značně citelné později při její osobní reflexi událostí v únoru 1948. Co se vzdělání týče, absolvovala tři ročníky měšťanské školy a hospodyňské školy v Německém (Havlíčkově) Brodě.¹⁷ Svůj umělecký pseudonym si zvolila podle nejvyššího kopce Českomoravské vrchoviny zvaného Javořice,¹⁸ který je dominantou okolí její rodné Studené a pod nímž se obec nachází. Po debutu v *Brněnských ilustrovaných*

11 Úryvky jsou převzaty z po 25. 2. 1948 neoficiální obecní kroniky, kterou tato spisovatelka řadu let psala.

12 Tato knižní série jsou paměti Vlasty Javořické, které sepsala během 50. let. K jejich vydání však pochopitelně mohlo dojít až po Sametové revoluci.

13 Vlasta JAVOŘICKÁ, *Z rodinné kroniky*, in: Pavel Kryštof Novák (ed.), *Vše o Vlastě Javořické*, Brno 1994, s. 14.

14 Tamtéž, s. 46.

15 Tamtéž, s. 13.

16 Tamtéž, s. 27.

17 *Slovník české literatury po roce 1945*, dostupné na URL: <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz>>, [cit. 8. 8. 2017].

18 Tamtéž.

listech (1915) publikovala Javořická v řadě katolických kalendářů a regionálních periodik¹⁹ a později i v řadě centrálních listů vydávaných Československou stranou lidovou.²⁰ Již za první republiky také přispívala do krajanských listů v USA (v této zemi byla mezi krajany její tvorba vždy značně populární), zejména v Chicagu.²¹ Knižně pak vycházely její práce především u nakladatele Františka Šupky v Hradci Králové a rovněž v Československé akciové tiskárně.²² *Slovník české literatury po roce 1945* definuje literaturu (prozu) Javořické jako „*typická díla oddechové ženské četby*“. Dále zmiňuje, že tato tvorba je charakteristická „*pojetím ženského údělu jako oběti přinášené ve prospěch rodiny, jež vyrůstá z autorčina patriarchálního konzervatismu a katolicismu*“. Stylem psaní pak navazovala na autorky jako Karolina Světlá, Sofie Podlipská nebo Věnceslava Lužická. Částečně a ve zjednodušené formě vycházela z realismu přelomu 19. a 20. století.²³

V roce 1905 nastoupil do studenské továrny na masné výrobky Františka Satrapy mladý úředník František Zezulka (narozený v roce 1887),²⁴ který se o šest let později stal manželem právě Marie Barešové, budoucí Vlasty Javořické. V roce 1912 se Františkovi a Marii Zezulkovým narodila první dcera jménem Antonie. Zezulka byl tou dobou již vrchním účetním firmy Jan Satrapa, c. k. dvorní dodavatel²⁵ s platem 200 korun měsíčně. Větší gáži neměl údajně žádný úředník ve Studené, a to ani ředitel školy nebo správce velkostatku. V roce 1913 se však schopný účetní se Satrapou kvůli sporu o výši platu rozešli, rodina se odstěhovala ze Studené a Zezulka se stal společníkem v elektrotechnické továrně Fulgura v Tišnově u Brna, kam vložil celé věno své ženy (šlo o částku 12 000 korun). V té době tedy žili manželé Zezulkovi v Tišnově, kde se jim narodila druhá dcera Marie. V roce 1914 musel Zezulka narukovat do armády²⁶ a zanedlouho se Marii Zezulkové narodilo třetí dítě, syn František.²⁷ Po válce se rodina vrátila do Studené a Zezulka do podniku k Satrapovi, kde byl zanedlouho (v roce 1920) jmenován ředitelem. Od té doby už tedy Marie Zezulková (dále bude již užíván pseudonym Vlasta Javořická) žila trvale ve Studené. V roce 1919 se spisovatelce narodila dcera Jana a v roce 1921 nejmladší dcera

19 Jednalo se o periodika *Eva* (Olomouc), *Neděle* (Černovice u Tábora), *Právo* (Přerov), *Selka* (Brno), *Naše Omladina* (Nová Říše), *Našinec* (Zábřeh na Moravě).

20 Jednalo se o periodika *Lidová demokracie*, *Pražský večerník*, *Lid* nebo *Venkován*.

21 Jednalo se o periodika *Denní hlasatel*, *Národ*, *Svornost*, *Hlas*.

22 *Slovník české literatury*.

23 Tamtéž.

24 V. JAVOŘICKÁ, *Z rodinné kroniky*, s. 46.

25 Syn zakladatele Františka Satrapy Jan Satrapa převzal od otce vedení podniku v roce 1907. SaB, *Kronika rodu Satrapova 1944*, kopie tištěné kroniky, s. 15.

26 V. JAVOŘICKÁ, *Z rodinné kroniky*, s. 32.

27 Tamtéž, s. 34.

Václava.²⁸ Později si rodina ještě osvojila chlapce jménem Ota Hrazdíra narozeného roku 1923, kterému však zůstalo zachované jeho původní přijmení.²⁹

Zezulka se zanedlouho stal po Janu Satrapovi druhým nejdůležitějším mužem podniku. Však dokonce později sdílel s továrníkem společnou kancelář.³⁰ Ve dvacátých letech pobíral Zezulka již plat 3000 korun měsíčně, ač mu údajně konkurence nabízela až dvojnásobek. Jeho vazba na podnik však již měla být příliš velká, než aby jej kvůli konkurenčním nabídkám opustil.³¹ Je třeba zdůraznit, že Zezulka nebyl ředitelem v nějaké malé továrně bez většího významu. Jan Satrapa byl totiž nejvýznamnějším továrníkem v širokém regionu a mužem, který se postaral o míru zaměstnanosti ve Studené a okolí v éře první, druhé i třetí republiky.³² V období před první světovou válkou i později továrna vyvážela zboží do Rakouska či později do Švýcarska a rovněž dostávala významné zakázky od vojenské správy.³³ Například jen v letech 1925–1926 Satrapa investoval do stavebních prací přibližně 335 000 korun. V roce 1927 Jan Satrapa se společníky založil *Akciovou továrnu na salám a poživatiny, a.s. Hodice*³⁴ a také zakoupil zkrachovalou textilní továrnu v Krahlčích nedaleko Telče, kde vzhledem k rostoucí potřebě studenské továrny co se týče plechových obalů bylo rozhodnuto vyrábět právě tyto obaly (později se jejich produkce přesunula na „Rozkoš“, pobočku v obci Střížovice v okrese Jindřichův Hradec).³⁵ Hlavními artikly Satrapovy továrny bylo tehdy cca 300 druhů konzerv a šunka. Továrna vlastnila navíc řadu vlastních patentů.³⁶ V roce 1938 se po další výstavbě a modernizaci traktu ve Studené stalo ze zapadlé obce na pomezí Čech a Moravy bez většího ekonomického potenciálu důležité průmyslové středisko.³⁷ Obrovský a nepopíratelný vliv továrny na rozkvet Studené nepopírá dokonce ani pamětní kniha MNV z 50. let, ač je v ní pochopitelně zdůrazněno, že bohatl pouze sektor soukromý a že dělníci byli dále vykořisťováni.³⁸ V roce 1945 pracovalo

---

28 Tamtéž, s. 35.

29 *Rodokmen rodiny Zezulkovy*, in: P. K. Novák (ed.), *Vše o Vlastě Javořické*, s. 49.

30 SaB, z rozhovoru s pamětnicí Dagmar Kothbauerovou ze dne 31. 7. 2013.

31 Vlasta JAVOŘICKÁ, *Můj život* 5, Brno 2000, s. 16.

32 Jan Satrapa i jeho otec František Satrapa jsou zařazeni do Historické Encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. století, která by měla zahrnovat všechny významné podnikatele na našem území od druhé poloviny 19. století do roku 1948. Milan MYŠKA a kol., *Historická Encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. století*, Ostrava 2003, s. 411–412.

33 SaB, Kronika rodu Satrapova, s. 21.

34 Lumír ŠARMAN, *Historie zpracování masa ve Studené od roku 1875 (historická studie)*, Lomnice nad Lužnicí 1993, s. 9.

35 Tamtéž, s. 11–12.

36 Tamtéž, s. 23–24.

37 Tamtéž, s. 29–30.

38 Státní okresní archiv (dále SOKA) Jindřichův Hradec, MNV Studená (nezpracováno), pamětní kniha 1959–1960, s. 21.

na závodě Studená 250 pracovníků a roční produkce činila 2 500 tun výrobků a v roce 1947 pracovalo ve Studené, Krahulčí a na „Rozkoši“ již 700 zaměstnanců.³⁹

Ve vzpomínkách na období první republiky Javořická často na samotného továrníka Jana Satrapu nešetří kritikou, především kvůli některým jeho krokům vůči svému řediteli a nejspíš nejdůležitějšímu zaměstnanci (ač je zde třeba vzít v potaz její pochopitelnou zaujatost) Zezulkovi. Javořická zmiňuje, že se továrník s rodinou k němu nezachovali vždy tak, jak by si zasluhoval. Když roku 1929 vybudovali továrnu v Krahulčí a udělali z ní akciovou společnost, Zezulka se ucházel o podíl na akciích, ale nebylo mu vyhověno, jelikož prý v této pobočce byly akcie pouze pro příbuzenstvo. „*To nás velmi dopálilo*“, píše Javořická v knize *Můj život*.⁴⁰ V té době (nebo nepatrně později) byla Satrapova továrna také obviněna z daňových přestupků a Zezulka měl tehdy zařadit, aby byla pokuta značně snížena.⁴¹ Pochopitelně očekával, že za to bude Satrapou odměněn, ale ten prý pouze řekl: „*No, pane Zezulka, vy jste náš člověk!*“⁴² Spisovatelka tedy místy manželova zaměstnavatele kritizovala, ale stále jej chovali ona i její muž v úctě.

Zezulkův přínos pro obec za první, druhé i třetí republiky byl však ještě širší a neomezoval se pouze na Satrapovu továrnu. Byl po dvě období před rokem 1938 starostou obce a za války působil jako náměstek starosty, zastával funkci předsedy školní rady ve Studené,⁴³ pracoval u hasičů a v záložně, Sokol byl podle Vlasty Javořické jeho „*láskou a náboženstvím*“⁴⁴ a zastával v něm funkci místostarosty⁴⁵ a po válce starosty.⁴⁶ S manželkou dále podělili drobné hospodářství, o které se rovněž staral,⁴⁷ i když jako neustále vytižený ředitel u Satrapy pochopitelně ne po manuální stránce. Za působení místního odboru Národní jednoty pro jihozápadní Moravu⁴⁸ byl Zezulka několik let jejím předsedou v obci. Vlasta Javořická zde spoluzastávala funkci vedoucí poradny pro matky a kojence.⁴⁹ Z roku 1946 dále pochází doklad, že byl v té době Zezulka předsedou místní rolnické

39 L. ŠARMAN, *Historie zpracování masa*, s. 14.

40 V. JAVOŘICKÁ, *Můj život* 5, s. 52.

41 Pokuta měla dosahovat výše několik set tisíc korun a Zezulka a Satrapa měli pravděpodobně na této záležitosti polovinu. Tamtéž.

42 L. ŠARMAN, *Historie zpracování masa*, s. 52–53.

43 SOKA Jindřichův Hradec, MNV Studená (nezpracováno), obecní kronika městyse Studená 1938–1950, s. 11–12.

44 V. JAVOŘICKÁ, *Z rodinné kroniky*, s. 35.

45 SOKA Jindřichův Hradec, MNV Studená, obecní kronika městyse Studená 1938–1950, s. 12.

46 V. JAVOŘICKÁ, *Z rodinné kroniky*, s. 41.

47 Tamtéž, s. 38.

48 V obci došlo k jeho založení roku 1887. SOKA Jindřichův Hradec, Archiv města Studená (nezpracováno), kronika obce Studená 1938–1940.

49 V. JAVOŘICKÁ, *Můj život* 5, s. 181.

komise.⁵⁰ Nemalá část těchto jeho pozic a postů, které za života vykonával, byla však po druhé světové válce a především po „Vítězném únoru“ považovaná za značně nežádoucí a osobám, které je v minulosti zastávaly, mohly v novém politicko-sociálním diskurzu způsobit nemalé problémy. Pro Františka Zezulku byl pochopitelně největší přečin proti novému zřízení post letitého ředitele u Satrapy, vlastnictví hospodářství a rovněž mu nemohla být odpuštěna řada jeho dalších postojů a kroků během působení v Sokolu nebo ve správě obce. Na tomto místě je ovšem důležitější zabývat se problémy týkajícími se přímo jeho manželky jakožto spisovatelky, byť i postavení jejího manžela samozřejmě mohlo být důležitým katalyzátorem všech jejích profesních problémů.

Mezi Mnichovskou dohodou a koncem války došlo k hluboké proměně kulturní atmosféry v ČSR, s čímž přímo a úzce souvisela změna recepce a pozice populární literatury. Novým významným faktorem byla značná vůle odvrhnout starý svět.⁵¹ Obyvatelstvo ČSR bylo po roce 1945 velmi ovlivněno válkou i hospodářskou krizí, která jí předcházela. Důležitou roli sehrálo rovněž „mnichovské trauma“ a zklamání z tehdejšího postupu velmocí.⁵² Vystala nová poptávka, podporovaná propagací, která se odrážela nejen v politickém dění a ve společnosti, ale také v kultuře. Ve tvorbě mnoha básníků či spisovatelů už v té době lze pozorovat reflexi zmíněné poptávky a přízpůsobení se těmto novým podmínkám, často v upřímné důvěře v tyto změny.⁵³ Takové jevy a směry byly v kultuře patrné, ačkoli pochopitelně za třetí republiky ještě nedosáhly takové intenzity a extrému jako po roce 1948.⁵⁴

Javořická každopádně byla pravým opakem mladých, „pokrokových“ a perspektivních spisovatelů či básníků odmítajících staré pořádky. Byla samozřejmě znechucena válkou i Mnichovskou dohodou, ale přesto stále silně a pozitivně akcentovala staré časy (první republiku). Její nostalgie k tomuto období byla v první řadě apolitická a naprosto pochopitelná. Šlo o dobu, kdy vyrůstaly její děti a upevňovaly se rodinné vazby. Sympatie s Tomášem Garrigue Masarykem, Janem Masarykem či Edvardem Benešem byly u Javořické velmi silné a intenzivní, ale vedle hluboké vazby na rodinu byly zajisté až druhořadé.

Ač bývá poválečná cenzura literatury dodnes často prezentována jako opatření čistě hospodářské (související s nedostatkem papíru), jednalo se o opatření literárního charakteru.⁵⁵ Již za třetí republiky byla pod dohledem ministerstva informací stanovena

50 SOkA České Budějovice, Pivovar Studená (nezpracováno), Právní záležitosti a majitelé, protokol o předávce pivovaru ve Studené ku dni 7. 10. 1946, s. 2.

51 Pavel JANÁČEK, *Literární brak. Operace vyloučení, operace nehrazení, 1938–1951*, Brno 2004, s. 172.

52 L. KALINOVÁ, *Společenské proměny*, s. 27–28.

53 V. MACURA, *Šťastný věk*, s. 24.

54 Tamtéž, s. 26.

55 P. JANÁČEK, *Literární brak*, s. 151–152.

tzv. „ideální literatura“ (argumentace národem – jeho potřebami a blahem). Oproti ní byl vyčleněn kromě literatury spojené s válečnou kolaborací (později v předúnorovém období také „*státně politicky podvrtná literatura*“ a „*kulturně politicky škodlivá literatura*“) i tzv. „literární brak“.⁵⁶

Vlasta Javořická psala do té doby literaturu, která rozhodně nepůsobila nějakým pobuřujícím dojmem, přesto ji však již za třetí republiky odmítali tisknout.⁵⁷ Již v této době (především po roce 1946) byl v Československu zastáván i praktikován názor, že umění a umělec jsou povinni především sloužit národním zájmům.⁵⁸ Zatímco řada umělců po druhé světové válce sympatizovala s komunistickou stranou a jejím smýšlením,⁵⁹ Javořická nikdy do této skupiny nepatřila a její názory byly ovlivňovány stále především prvorepublikovými ideály a katolickou vírou, což však již v té době nebylo příliš žádoucí. Ministerstvo tehdy rozhodlo, že její psaní „*se nehodí pro dnešní dobu a že je to brak*“. Když jí text, který chtěla vydat, s tímto verdiktem poslali zpět, měl být červeně a modře seškrtnán se spoustou vpisků na okrajích. Když líčila pocity beznaděje po obsazení roku 1938, byla tam dle vzpomínek Javořické připsána slova jako „*Nesmysl!*“ a „*Vylháno!*“ a dále tam bylo připsáno, že žádný děs u obyvatel nepanoval, jelikož věděli, že je Sovětský svaz neopustí. Když popisovala přírodu v okolí Studené, bylo tam připsáno „*Škoda papíru*“.⁶⁰ Přitom za války psala poměrně hodně s tím, že se to bude tisknout a číst právě, až válka skončí.⁶¹

Problém, spojený s tvorbou Javořické, byl kromě faktu, že byla odrazem předválečných pořádků a tehdejší společnosti (navíc v silně katolickém rouchu), také fakt, že bývala spojována ne zcela přesně se žánrem tzv. „červené knihovny“, která spadala do kategorie výše zmíněného „literárního braku“.⁶² Také její vydavatel Edvard Fastr spisovatelku v lednu 1947 informoval o neúspěchu svých snah vymoci pro ni možnost publikovat. Měl dokonce osobně přesvědčovat vedoucího úředníka publikačního odboru ministerstva informací a jednatele Syndikátu čs. spisovatelů Bohumila Nováka, že ministerstvo nemá právo zabraňovat Javořické ve spisovatelské činnosti, neboť její povídky nejsou „*ani brak, ani pornografie*“.⁶³ Novák měl Fastrovi na rovinu odpovědět, že se mu její knihy nelíbí a že jejich vydávání nepovolí.⁶⁴

56 Tamtéž, s. 157–158.

57 Vlasta JAVOŘICKÁ, *Můj život* 6, Brno 2000, s. 86–87.

58 Christiane BRENNER, „*Zwischen Ost und West*“. *Tschechische politische Diskurse 1945–1948*, München 2009, s. 473.

59 L. KALINOVÁ, *Společenské proměny*, s. 100.

60 V. JAVOŘICKÁ, *Můj život* 6, s. 86–87.

61 *Z korespondence Vlasty Javořické Ladislavu Šebelovi*, in: P. K. Novák (ed.), *Vše o Vlastě Javořické*, s. 83.

62 P. JANÁČEK, *Literární brak*, s. 178.

63 Tamtéž, s. 177.

64 P. K. NOVÁK (ed.), *Vše o Vlastě Javořické*, s. 101.

V poválečné době (a hlavně po únoru 1948) se však již velmi silně dostal do popředí vztah umělců k politice. Měřila se jejich angažovanost prostřednictvím toho, jak vyjadřovali svou loajalitu k režimu tím, jak ve své tvorbě zpracovávali určitá žadaná společenská témata. Forma zpracování těchto témat měla navíc představovat povinný optimismus a pozitivní vztah k budování nové, dokonalejší společnosti.⁶⁵ Do jaké míry tyto požadavky umělci (především spisovatelé) dodržovali a plnili, do té míry mohli svou tvorbu vydávat či jinak veřejně prezentovat. Javořická sice nepsala kontroverzně nebo dokonce proti komunistickým ideálům, ale nutná angažovanost v její tvorbě nebyla (ani nejspíš nejevila potenciál, aby se tak stalo do budoucna) a navíc Javořické dílo v sobě velice silně neslo zakonzervovanou éru první republiky. Spisovatelčiny problémy tedy vyvstaly ještě před rokem 1948. Dalším pomyslným hřebem do rakve, kterou pomalu nastávající nové poměry Zezulkovým připravovaly, se stal v roce 1945 sňatek nejmladší dcery Václavy, jež si za muže vzala leteckého důstojníka a západního letce Jana Klána,⁶⁶ avšak problémy spojené s tímto sňatkem se měly objevit až za několik let, jak bude popsáno níže.

Vlasta Javořická po „Vítězném únoru“

Zásadní přelom, k němuž došlo po 25. únoru 1948, se dotkl života politického, hospodářského, sociálního i kulturního, a celkově každodenního života v rámci celé společnosti. KSČ vnucovala lidem nový způsob života a převracela a měnila stávající hodnoty. Byla zde snaha zavést nový rytmus a stanovit novou strukturu společenského života, což mělo souviset také s potlačením tradic a nahrazením dosavadního historického vědomí novým. To samozřejmě ovlivňovalo životy a osudy rodin i celých společenských vrstev.⁶⁷ Únor 1948 přinesl vznik jednotné mocenské základny, na níž se česká kultura pokusila uskutečnit „ideál homogenní, vertikálně nečleněné literatury, literárního umění pro všechny“.⁶⁸ Omezení svobody projevu a zestátnění masových komunikací znemožnilo publikovat díla „překonaných“ populárních žánrů. To znamenalo konec veřejného působení pro velkou většinu jejich dosavadních autorů.⁶⁹ Poúnorová kultura měla být naopak ideologicky didaktická, aby mohla působit na recipienty (tedy obyvatelstvo) v nejširším slova smyslu, který termín kultury může naplňovat. Účelem bylo, aby

65 Jiří HANUŠ, *Básník Jan Skácel: socialista s lidskou tváří*, in: L. Fasora – J. Hanuš – J. Malíř – J. Nečasová (edd.), *Člověk na Moravě*, s. 271.

66 V. JAVOŘICKÁ, *Z rodinné kroniky*, s. 39.

67 Karel KAPLAN, *Proměny české společnosti 1948–1960. Část první*, Praha 2007, s. 5.

68 P. JANÁČEK, *Literární brak*, s. 17.

69 V umělecké sféře byly jasné pokusy nahradit populární kulturu v každodenním životě „rekonstruovanou kulturou folklorního typu“. Tamtéž, s. 18–19.

kultura byla formující, tvořivá i determinující a zahrnovala tak v sobě vzorce vnímání, chování i vnitrospolečenskou komunikaci. Právě tudy pak vede cesta k tomu, aby mohla „*prostupovat životními světy aktérů a spolupodílet se tak mimo jiné na jejich formování*“.⁷⁰

Po únoru 1948 tedy nesměla Javořická vydávat knihy již s definitivní platností.⁷¹ Mimo již popsané důvody k tomu, aby byla její tvorba ve své době zakázána, přispěl i fakt, že napsala na podzim 1938 rozhořčený dopis Josifu Vissarionoviči Stalinovi, že nesplnil, co slíbil. „*Veliký Staline, ukázal jsi se malým! Ze všech spojenců zůstal nám pouze jediný, starý a spravedlivý Bůh! Je starý už, ale ještě dobře slyší žalobu a náš bezměrný, nezhojitelný žal! On jediný je spravedlivý, a proto v něj doufáme, že oplatí a pomstí zradu, již na nás celý svět spáchal!*“⁷² Toto je pouze část dopisu, který zaslala spisovatelka Stalinovi z čerstvě pomnichovského Československa. Na druhou stranu Javořická v dopise (logicky, vzhledem k tehdejší náladě ve společnosti) ještě víc kritizovala Francii a Velkou Británii. Odpověď byla vysílána tehdy Radiožurnálem z Moskvy před Vánocemi 1938. Stalin nabádal československý národ k trpělivosti a k odporu k blížící se okupaci.⁷³ Zajímavé je, že se Javořická nikde nezmiňuje o tom, že by jí byl během opakovaných výslechů v padesátých letech tento dopis připomínán, ač to samozřejmě neznamená, že tomu tak nebylo, naopak, je to nanejvýš pravděpodobné.

V kultuře byl vyvíjen po 25. únoru 1948 velký tlak, aby umělci projevovali, ať už svou tvorbou, nebo mimo ni, souhlas s probíhajícími změnami,⁷⁴ což ale Vlasta Javořická pochopitelně odmítala, i když vzhledem k množství dalších výše zmíněných prohrěšků vůči novému společenskému zřízení, které z ní a její rodiny dělaly značně nepohodlné osoby, nebyly snahy nových elit spisovatelku k tomuto přesvědčit nijak značné. Prostý zákaz tvorby byl v jejím případě nejspíš příhodnějším řešením. Později v padesátých letech spisovatelce mnoho lidí z jejího okolí doporučovalo, aby napsala něco, čím by se režimu zavděčila, ale ona ani později nic takového nenapsala.⁷⁵

Přesto spisovatelka navzdory zákazu oficiálního vydávání, podobně jako za druhé světové války, psala dál.⁷⁶ Javořická rovněž i nadále udržovala v rámci možností poměrně intenzivní komunikaci (formou korespondence) se svými čtenáři. Javořické knihy psané

70 Jan RANDÁK, *Kult mrtvých: Smrt a umírání v revoluci 1848*, Praha 2008, s. 17.

71 Hana NOVORKOVÁ, *Vzpomínky na maminku*, in: P. K. Novák (ed.), *Vše o Vlastě Javořické*, s. 55. Jméno autorky tohoto příspěvku a dcery Vlasty Javořické znělo Jana Novorková, ale vždy se jí říkalo Hana. Proto je i v názvu tohoto příspěvku (ať už úmyslně či nikoliv) pod jménem Hana Novorková.

72 Vlasta JAVOŘICKÁ, *Z dopisu J. V. Stalinovi*, in: P. K. Novák (ed.), *Vše o Vlastě Javořické*, s. 75.

73 Tamtéž, ediční poznámka k ukázce.

74 L. KALINOVÁ, *Společenské proměny*, s. 132.

75 V. JAVOŘICKÁ, *Můj život* 6, s. 112.

76 *Z korespondence*, s. 84.

tak říkajíc „do šuplíku“ po roce 1948 tvoří poměrně zvláštní skupinu v rámci jejího díla a byly vydané až po Sametové revoluci. Právě tyto knihy jsou většinou mimo jiné cenným historickým pramenem. Ve vesnických románech z Vysočiny *Malá, ale naše* a *Meze rozorané* popisuje Javořická dějiny fiktivní obce Dalešice a přilehlých vsí z období počátku německé okupace i z éry kolektivizace po „Vítězném únoru“.⁷⁷ Nejzajímavější na těchto textech je zajiště fakt, že se jedná *de facto* o příběhy z její rodné Studené, které si v některých případech více a v jiných méně (občas pouze změnou jména) upravila k obrazu svému. Nelze je tedy brát jako pramen faktografický, o to více však mohou posloužit jako pramen k dějinám mentalit, každodennosti a v neposlední řadě k vnímání světa a dobových poměrů samotnou autorkou, které je nesmírně důležité analyzovat, chce-li historik použít její texty (paměti, kroniku či literaturu) jako historický pramen. Z tohoto období pocházejí rovněž její paměti, po Sametové revoluci vydané jako zmíněná série knih *Můj život*. Paměti byly adresované v první řadě potomkům, nicméně sama autorka v nich zmiňuje, že by některé výňatky mohly být případně v budoucnu, bude-li to někdy možné, použity k publikování.⁷⁸

Po „Vítězném únoru“ tedy museli být Javořická spolu s manželem zcela nevyhnutelně jakožto typičtí představitelé starých elit odstaveni ze svých míst. Každý, byť sebevíce pro komunistickou praxi neškodný jedinec, který mohl nějakým způsobem narušovat budování nových poměrů (jako například Vlasta Javořická), musel být ze své pozice odstaven. Socialistické koncepce počítaly s cílovým a idealizovaným obrazem šťastné budoucnosti.⁷⁹ „Reakční“ a „zpátečnické“ vnímání světa Javořické odrážející se v její tvorbě bylo ve velkém kontrastu k silnému akcentování energie a mládí v komunistické kultuře a propagandě. V novém diskurzu byl v první řadě akcentován kolektiv (došlo téměř až ke zrušení vlastní totožnosti jedince), který byl staven do opozice proti individualismu a samotě.⁸⁰

Rok 1948 byl pochopitelně milníkem i pro působení Františka Zezulky v továrně na masné produkty ve Studené. Rodina Satrapova byla z vedení podniku odstavena již 26. února 1948⁸¹ a Jan Satrapa spáchal 17. dubna téhož roku sebevraždu.⁸² František Zezulka v továrně pracoval sice až do 26. února 1949, ale již v nižší funkci.⁸³ Zezulka byl

77 Dalešice se na Vysočině skutečně vyskytují a co do názvu jsou *de facto* jedinou skutečnou lokalitou bezprostředního děje tohoto dvoudílného románu. Tato shoda se však týká pouze názvu, jelikož popis města (obce), jeho restaurací či průmyslu se se skutečnými Dalešicemi téměř v ničem neshoduje.

78 V. JAVOŘICKÁ, *Můj život* 6, s. 130.

79 V. MACURA, *Šťastný věk*, s. 14–15.

80 Tamtéž, s. 29.

81 SaB, Vlasta Javořická, obecní kronika.

82 SaB, z rozhovoru s pamětnicí Dagmar Kothbauerovou; V. JAVOŘICKÁ, *Můj život* 6, s. 116.

83 SaB, Vlasta Javořická, obecní kronika.

dohromady v podniku zaměstnán 42 let.⁸⁴ Na tomto místě je třeba zmínit, že dva dostupné prameny se v tomto bodě rozcházejí, co se týče přesného data Zezulkova odchodu z továrny. V přepisu pasáží z rodinné kroniky Zezulkových zařazené do knihy *Vše o Vlastě Javořické*, se totiž nachází informace, že byl z továrny vyhozen na podzim 1948,⁸⁵ ale v originále obecní kroniky psané Javořickou je zmíněno právě datum 26. února 1949.⁸⁶ Lépe tudíž bude přiklonit se k primárnímu pramenu, ale údaj o podzimu 1948 by měl být rovněž brán jako určitá alternativa. Výpověď dostal každopádně tím způsobem, že mu byl na pracovní stůl doručen písemný vzkaz, ve kterém stálo, že jeho přítomnost (vzhledem k tomu, že odmítá vstoupit do strany) lidi v továrně i vládnoucí stranu pohoršuje, a tedy že má továrnu opustit.⁸⁷ Zajímavostí je, že v roce 1947 Zezulkovi přišli k šedesátým narozeninám ještě popřát jak členové Satrapovy rodiny, tak vyslanci z řad dělníků.⁸⁸ Tento moment může působit jako jakýsi předěl a zároveň memento na poměry, ke kterým se Československo už nikdy nevrátilo.

V roce 1949 navíc začalo rázné tažení režimu proti takzvaným vesnickým boháčům a kulakům,⁸⁹ a tak se nedlouho po Zezulkově propuštění rodina musela vzdát rovněž hospodářství. Problém donutit lidi k odevzdání půdy JZD nebo státním statkům nebyl ničím neobvyklým⁹⁰ a rovněž Zezulkovi se snažili této osobní újmě na financích i na důstojnosti nejprve zabránit. První krok nových vládnoucích elit byl, že zakázaly Zezulkovým zaměstnávat při hospodářství jakékoliv lidi.⁹¹ Takovéto kroky bývaly motivované zpravidla snahou, pomineme-li velmi reálnou možnost, že dotyční sami rezignují, aby se vytipovaní vesničtí boháči dostali před trestní komise jako ti, co neplní normy, a podle toho byli pokutováni, nebo byli časem klasifikováni dokonce jako „*notoričtí neplničtí*“ a bylo možné je na základě toho rovněž odsoudit (věk v tomto nehrál roli).⁹² Takovéto rozsudky navíc obvykle provázelo propadnutí majetku a následné vystěhování.⁹³ Z počátku si Zezulkovi ještě říkali (s přesvědčením, že tyto poměry nemohou vydržet dlouho), že když vytrvají a udrží hospodářství co nejdéle, tak to celé nějak přečkají. Plánovali, že pronajmou formálně hospodářství deputantovi, který na hospodářství tehdy působil, a sami jej budou financovat, zatímco on bude oficiálně hospodařit, ale tento

84 V. JAVOŘICKÁ, *Můj život* 6, s. 113.

85 V. JAVOŘICKÁ, *Z rodinné kroniky*, s. 40.

86 SaB, Vlasta Javořická, obecní kronika.

87 Tamtéž, s. 137–138.

88 V. JAVOŘICKÁ, *Můj život* 6, s. 98–99.

89 Karel KAPLAN – Pavel PALEČEK, *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Brno 2008, s. 149.

90 Josef PETRÁŇ, *Dějiny českého venkova v příběhu Ouběnic*, Praha 2011, s. 656.

91 V. JAVOŘICKÁ, *Můj život* 6, s. 150.

92 J. PETRÁŇ, *Dějiny českého venkova*, s. 664–665.

93 Tamtéž, s. 666.

tah i kvůli deputantově přehodnocení tohoto návrhu na poslední chvíli nevyšel. Když Javořická i její manžel pochopili, že hospodaření sami nezvládnou, rozhodli se jej odevzdat státnímu statku, který byl ve Studené zřízen namísto JZD. Komunisté však Zezulkovým řekli, ať (vědomi si nepochybně toho, že to je nemožné) si na hospodářství pracují sami.⁹⁴ Zezulka byl zaměstnán téměř celý život u Satrapy a byl již nemocný. Javořická rovněž nebyla schopna práce na hospodářství a ani další ženy z rodiny by to samy nezvládly. Zezulkovi synové pak byli učitel a lékař, oba bez ambicí se o hospodářství postarat.⁹⁵

Spisovatelka v knize *Můj život* vzpomíná, kterak šla navštívit národní výbor, aby předala rodinné hospodářství státnímu statku. Popisuje zde celý rozhovor s představiteli MNV.⁹⁶ Přijal ji předseda a několik funkcionářů. Když Javořická mužům sdělila, že přišla na národní výbor kvůli odevzdání hospodářství, řekl jí funkcionář Jan Bučina: „*To věřím, dokud za vás dřeli jiní, to se vám to hospodářství líbilo! Ale teď, když máte sami makat, utíkáte od toho! Děti jste si dali studovat, aby z nich byli páni, a teď byste chtěli, aby to oddřeli cizí?!*“⁹⁷ Javořická mu měla odvětit: „*A proč vy jste nenechali své dcery, aby myly v továrně schody a lodny a proč vy jste nevyučil syna tesařem, jako jste byl sám? Také jste je dali honem do škol a na lepší místa, na okresní výbory, aby si je vzal některý tamní pán. Synové taky aby byli pány!*“⁹⁸ Zezulkovi tedy hospodářství nakonec sami odevzdali, včetně vozů, strojů, koní i hovězího skotu. Ještě předtím František Zezulka vše poškozené opravil, jelikož prohlásil, že „*není žádný cikán a státu vše předá vzorně*“.⁹⁹

Názornou ukázkou výměny elit a společnosti jako takové, jakož i lidských postojů a myšlení, je na tomto místě případ syna jednoho bývalého deputátníka na hospodářství u Zezulků. Ten se vyjádřil krátce po 25. únoru ve smyslu, že je komunistou proto, aby nemusely jeho děti dřít tolik, jako oni dřeli právě u Zezulků. Zmíněná dřina měla vypadat následovně: podle vzpomínek Javořické dvakrát denně děti vyhnaly husy na pastvu a vždy za to dostaly namazaný chleba; dostávaly také ovoce a hrávaly si s dětmi od Zezulků.¹⁰⁰ Ztrátu hospodářství, osud Satrapova podniku a rozpuštění (transformování) Sokola nesl František Zezulka velmi těžce a rapidně se mu zhoršily srdeční potíže, které jej provázely již dlouho.¹⁰¹

94 V. JAVOŘICKÁ, *Můj život* 6, s. 150.

95 Tamtéž, s. 151.

96 Ač si nepochybně nemohla pamatovat každé slovo přesně a tyto pasáže zajisté psala v rozrušení a s časovým odstupem, jedná se o velmi zajímavé svědectví.

97 Absurdní argumenty, jako tento funkcionáře Jana Bučiny, nebyly v tehdejší době neobvyklé a ve společnosti zůstaly zakořeněné poměrně dlouho. J. PETRÁŇ, *Dějiny českého venkova*, s. 667.

98 V. JAVOŘICKÁ, *Můj život* 6, s. 151.

99 TÁŽ, *Z rodinné kroniky*, s. 41.

100 TÁŽ, *Můj život* 6, s. 152–153.

101 TÁŽ, *Z rodinné kroniky*, s. 41.

V tomto bodě je podstatné rovněž zmínit osud tří ze čtyř dcer manželů Zezulkových, především pak nejmladší dcery Václavy (narozena 1921).¹⁰² Většina politicky nepohodlných rodin měla krom faktu, že její pronásledování po „Vítězném únoru“ bylo *de facto* nevyhnutelné a předem dané, také nějakého člena, jehož činy nebo postoje byly jakýmsi katalyzátorem vedoucím k těmto perzekucím a šikanování orgány nového režimu v Československu. V případě rodiny Zezulkovy šlo právě o dceru Václavu a především pak jejího manžela, podplukovníka letectva Jana Klána.

Václava Zezulková si leteckého důstojníka Klána vzala, jak již bylo zmíněno, po druhé světové válce. Jako pár vystupovali již před válkou, ale Klán v roce 1939 emigroval do Anglie, kde posléze působil coby válečný pilot. Z toho důvodu byla také Václava několikrát konfrontována s gestapem. Po válce se Klán vrátil a Václavu si vzal za ženu.¹⁰³ Svatba Václavy Zezulkové a Jana Klána se uskutečnila 11. srpna 1945.¹⁰⁴ Na svatbě konané ve Studené byl jako host mimo jiné i Klánův kolega a blízký přítel František Fajtl,¹⁰⁵ který se v Anglii v roce 1942 stal prvním Čechoslovákem, jenž velel anglické letecké peruti.¹⁰⁶

Novomanželé následně dostali byt po Němcích v Praze na Hanspaulce, jelikož jako repatriant na něj měl Klán nárok. Poté byl jmenován leteckým atašé v Moskvě a s manželkou Václavou se tam také přestěhovali. Tehdy byl rovněž povýšen na podplukovníka. V roce 1946 se Klánovým narodil syn Jiří Alexej (za kmotra mu šel velvyslanec v Moskvě Jiří Horák). Ještě před únorem 1948 byl Klán jmenován velitelem letiště v Plané u Českých Budějovic. Václava i s manželem do Studené však i nadále příležitostně dojížděli (i během pobytu v Moskvě) na dovolenou nebo navštívit rodiče.¹⁰⁷

Dne 2. února 1949 byl Jan Klán propuštěn z armády.¹⁰⁸ Klánovi a také nejstarší dvě dcery Vlasty Javořické (Antonie a Marie) s rodinami odešli v roce 1950 za hranice.¹⁰⁹ Manželské páry s dětmi republiku opustily přes hraniční přechod u Slavonic a provizorně se usadily v uprchlickém táboře ve Villachu v Korutanech.¹¹⁰ Tehdy nastala vůbec nejostřejší konfrontace Javořické s poúnorovým režimem v Československu. Už tak nepohodlná spisovatelka byla po emigraci hned tří svých dcer, navíc ve spojitosti s bývalým západním letcem, pochopitelně opakovaně vyslýchána. Šest týdnů o dcerách neměla relevantní informace. Vyšetřující jí tvrdili, že byly i s rodinami zadrženy při překračování hranic,

102 Tamtéž, s. 35.

103 Tamtéž, s. 39–40.

104 V. JAVOŘICKÁ, *Můj život* 6, s. 70.

105 SaB, Vlasta Javořická, obecní kronika.

106 František FAJTL, *Létal jsem s Třistatřináctkou*, Praha 1991, s. 127.

107 V. JAVOŘICKÁ, *Z rodinné kroniky*, s. 40.

108 SaB, Vlasta Javořická, obecní kronika.

109 V. JAVOŘICKÁ, *Z rodinné kroniky*, s. 41.

110 Vlasta Javořická chybně uvádí, že se Villach nachází ve Štýrsku. TÁŽ, *Můj život* 6, s. 168–169.

uvězněné, a že přiznaly, že jim Javořická v útěku napomáhala (ve skutečnosti byl útek jí i jejímu manželovi, jenž měl v té době již zdravotní problémy, dcerami utajen).¹¹¹ Po šesti týdnech se dcerám konečně podařilo poslat rodičům do Studené dopis, ve kterém popsaly, že se nachází ve zmíněném uprchlickém táboře.¹¹² Manželé Klánovi zanedlouho odjeli do Vídně a odtud do Anglie,¹¹³ odkud později přesídlili již natrvalo do USA.¹¹⁴ Dcera Vlasty Javořické Marie s rodinou později (stále ještě v roce 1950) odlpula do Austrálie¹¹⁵ a dcera Antonie s rodinou do USA.¹¹⁶ Právě tato emigrace celé poloviny rodiny byla přičtena ke všem již zmíněným „dispozicím“ Zezulkových k tomu, aby gradovaly a eskalovaly veškeré jejich problémy spojené s dobovými zákazy, perzekucemi a výměnami elit v ČSR.

Nemocný a v mnoha ohledech i zlomený František Zezulka zemřel 23. prosince 1952.¹¹⁷ Úmrtí tohoto pro obec nesmírně užitečného a přínosného muže nedoprovázela žádná velká gesta. Tehdejší ředitel masokombinátu ani nepřišel pozůstalým kondolovat, ale z podniku byl rodině zaslán pouze věnec. Na budově národního výboru pak byl krátce vyvěšen černý prapor, ale hned bylo nařízeno jeho stažení. „*Sprostáci – a zase má milovaná Studená*“,¹¹⁸ zapsala Javořická, což přesně odráží její nesmírné dilema mezi milovanou rodnou obcí a nesmírně špatnými dobovými mezilidskými poměry v ní. O značné proměně společnosti (nebo o proměně jejího projevování se navenek a částečně i jejího smýšlení) vypovídá i následující fakt. Dle dalších vzpomínek Javořické totiž nepromluvil nad jeho otevřeným hrobem nikdo z bývalého Sokola, od hasičů, ze školy, ani z továrny. Pouze místní farář řekl „*pár vřelých slov*“. Za vše pak mluví tento úryvek z rodinné kroniky Vlasty Javořické: „*Tak se zase jednou Studená ukázala v pravém světle – nevděčná a zbabělá – ale já ji přesto stále miluji*.“¹¹⁹ Fakt, že takováto studenská patriotka píše o své bezesporu milované rodné obci tato slova,¹²⁰ je asi dostatečným důkazem toho, že popisovaná příkoří se jejich rodině i dalším rodinám skutečně děla a že její vzpomínky jsou dostatečně relevantním pramenem.¹²¹

---

111 Tamtéž, s. 166.

112 V. JAVOŘICKÁ, *Z rodinné kroniky*, s. 42.

113 TÁŽ, *Můj život* 6, s. 169.

114 Tamtéž, s. 176.

115 Tamtéž, s. 172.

116 Tamtéž, s. 173.

117 V. JAVOŘICKÁ, *Z rodinné kroniky*, s. 46.

118 V. JAVOŘICKÁ, *Můj život* 6, s. 200.

119 V. JAVOŘICKÁ, *Z rodinné kroniky*, s. 42.

120 Obec Studená Vlastě Javořické sloužila za přímou i nepřímou inspiraci při psaní většiny její literární tvorby.

121 Ač jejich zpracování vyžaduje skutečně značnou míru kritičnosti.

Po manželově smrti došlo ještě k několika pokusům vystěhovat Javořickou z obce jako „vesnickou bohačku“.¹²² Nakonec jí byl zabaven dům a rovněž rodinná vila v Poděbradech – ještě před tím však musela zaplatit hypotéku na ní váznoucí. Javořická nakonec zůstala bydlet u dcery s rodinou.¹²³ Stárnoucí spisovatelce se dále od druhé poloviny 50. let již vyhýbaly větší konfrontace s komunistickým režimem, byť jí byla stále mimo jiné vytýkána katolická víra.¹²⁴ Oficiálně se po roce 1948 texty Javořické objevovaly pouze v čechoamerických periodikách v USA, zejména v *Denním hlasateli*.¹²⁵ Posledním ve své době vydaným románem Javořické na území ČSR byla kniha *Petra* (1944). Další vydání jejích textů se datují až do let 1990/1991. Do té doby došlo na našem území pouze k reedici jejích dvou románů *Na faře* a *Dva mlýny* v uvolněnější atmosféře roku 1968.¹²⁶ V roce 1965 (bylo jí 75 let), poprvé od jejich emigrace, spisovatelka navštívila své tři dcery s rodinami v USA, v San Antoniu. Pobyla tam téměř čtyři měsíce a kromě emotivního setkání s dcerami a vnoučaty absolvovala několik besed s krajany. Setkala se zde také s českými kněžími a biskupy.¹²⁷ Roku 1968 navštívila rovněž Švýcarsko.¹²⁸ V roce 1968 bylo navíc Javořické umožněno setkat se zcela veřejně se svými čtenáři na čtyřech besedách v Praze, Dačicích, Mrákotíně a Kunovicích.¹²⁹

Po invazi vojsk Varšavské smlouvy však tyto pozitivní impulzy opět ustaly. Dne 3. února 1969 dostala Javořická zamítavou odpověď ze Svazu československých spisovatelů, když zažádala o opětovné přijetí.¹³⁰ Byť ji potěšily reedice jejích dvou starších románů, tak je patrné, jak z knihy *Vše o Vlastě Javořické*, tak (pro starší období 50. let) z knihy *Můj život*, že ji zákaz publikovat trápil stále více. Byla také nešťastná z úpadku katolické víry v literatuře, v čemž rovněž viděla důvod, proč na ni „páni nahoře zanevřeli“.¹³¹ Vydání alespoň ještě jedné knihy nazvala svým „nejtoužebnějším přáním“.¹³²

122 *Z korespondence*, s. 85.

123 *Tamtéž*.

124 *Tamtéž*, s. 86.

125 Jednalo se však o publikování starších textů, jelikož nové nemohla do USA odesílat. Podle jejích vlastních vzpomínek během svého tamějšího pobytu v roce 1965 napsala přímo v USA jednu povídku, ale neuvádí přesně, zda tato v USA rovněž vyšla, ani jak se jmenovala. Podle dochovaných pramenů také do zahraničí sama nic během svých výjezdů v 60. letech nepřevezla. P. K. NOVÁK (ed.), *Vše o Vlastě Javořické*, s. 87–88.

126 *Slovník české literatury*.

127 P. K. NOVÁK (ed.), *Vše o Vlastě Javořické*, s. 133–138.

128 *Slovník české literatury*.

129 P. K. NOVÁK (ed.), *Vše o Vlastě Javořické*, s. 156.

130 *Tamtéž*, s. 102.

131 *Tamtéž*, s. 140.

132 *Tamtéž*, s. 143.

Vlasta Javořická celkem napsala 112 románů a 63 povídek.¹³³ Nutno zmínit také rodinnou kroniku (její opis se nachází rovněž v knize *Vše o Vlastě Javořické*) a již zmíněnou obecní kroniku, jejíž psaní (po „Vítězném únoru“ velmi sugestivně až emotivně pojaté) ukončila v květnu roku 1949 slovy: „*ne – není možno pokračovat, vzdávám se dalšího psaní kroniky.*“¹³⁴ Tato nesmírně zásadová a literárně plodná žena zemřela po mozkové mrtvici ve Velkém Újezdu u Moravských Budějovic 1. srpna 1978.¹³⁵ Pohřbena byla ve Studené, které zasvětila celý svůj život a velkou část své tvorby.

Závěrem

Vlasta Javořická byla ženou, která si velmi dobře uvědomovala, co se 25. února 1948 stalo a jaké dopady na společnost v ČSR by z toho mohly vzejít. Hrdost a víra v humánní hodnoty s oporou v křesťanské (katolické) víře jí nikdy nedovolily, aby se totalitnímu režimu jakkoliv přizpůsobila. Naopak byla typickou reprezentantkou předchozích („*reakčních*“) poměrů a totéž lze říci i o jejím manželovi Františku Zezulka. Byl to právě až pouťorový režim, který dohnal spisovatelku písíci často sentimentální a naivní literaturu k tomu, aby ve svých sepsaných vzpomínkách zanechala i unikátní přímá svědectví nejen na dění v obci Studená, ale i na celkové poměry v tehdejší československé společnosti.

V celém Československu vzniklo nové společenské uspořádání a nové elity. Zatímco řada velmi schopných osob, například všestranný a na mnoha sférách angažovaný František Zezulka, nemohla vykonávat po 25. únoru 1948 povolání nebo i dobrovolné činnosti, ve kterých mohli obci a tím nepřímo i celému státu prospět, tak odpovědné funkce vykonávali poměrně často lidé nepovolání a nekvalifikovaní.

Poválečné zásahy do vlastnické sféry přinesly „*odstranění krajních pólů sociální struktury obyvatelstva*“ (tedy majetné třídy i nejchudších vrstev).¹³⁶ Tato depolarizace byla patrná i v obci Studená, ale spíš až po událostech roku 1948. Zrovna tak zde lze ve velkém dokladovat po roce 1948 charakteristické nastupování dělníků do vedoucích pozic i perzekuování lidí politicky nepohodlných.¹³⁷ Po „Vítězném únoru“ pak další majetková omezení znemožnila v nezemědělských odvětvích existenci střední buržoazie jako podnikatelského subjektu,¹³⁸ což byl zajisté fakt, který rovněž Studenou a její sociální

133 H. NOVORKOVÁ, *Vzpomínky na maminku*, s. 55.

134 SaB, Vlasta Javořická, obecní kronika.

135 *Slovník české literatury*.

136 V. PRŮCHA, *Hospodářské a sociální dějiny*, s. 218.

137 Tamtéž, s. 267.

138 Tamtéž, s. 218.

strukturu poznamenal. A právě tyto jevy zasáhly i manžele Zezulkovy, což v kombinaci s nepohodlnou literární tvorbou Vlasty Javořické, postavením Františka Zezulky ve funkci ředitele „*vykořisťovatelské továrny*“, vlastnictvím hospodářství a nemovitostí, jakož i emigrací tří dcer nemohlo znamenat nic jiného, než že tato rodina byla od 25. února 1948 dále odsouzena ke společenskému ústrku, šikanování režimem a k pozbytí většiny majetku.

Osudy Vlasty Javořické byly v mnoha ohledech případem značně specifickým, byť v některých pro změnu charakteristickým. Kromě zákazu publikovat, který by ji vzhledem k její tvorbě čekal v každém případě, zde byly faktory jako vysoké sociální postavení, dopis J. V. Stalinovi, soukromé hospodářství, vazby na USA či emigrace dcer (včetně manželství dcery Václavy se západním letcem). I z toho důvodu zde bylo třeba místy odbočit a zmínit onu emigraci. Rovněž bylo nutné nastínit důležitost a význam podniku, ve kterém pracoval František Zezulka. Za prvé z důvodu, že vývoj podniku i Satrapovy rodiny úzce souvisí s kontextem řady kroků vůči Javořické a jejímu muži po „Vítězném únoru“, a za druhé, že Zezulka měl na rozkvětu Satrapovy továrny nemalý podíl a zasvětil mu svůj profesní život se stejnou intenzitou, jako Javořická své literární tvorbě. Všechny v tomto příspěvku zmíněné okolnosti tedy ovlivňovaly zásadním způsobem osud Vlasty Javořické i její rodiny.

Rodný dům Vlasty Javořické, rok neznámý.
Soukromý archiv rodiny Bartuškovy Studená (kopie).

Pamětní deska na rodném domě Vlasty Javořické, rok 2014.
Soukromý archiv rodiny Bartuškovy Studená.

Summary

Vlasta Javořická: A Fate of the Writer and Her Family in the Context of the „Victorious February“

The end of the Second World War, despite its positive results, brought along really complicated and difficult times for some European countries. The small town Studená was a typical example of this phenomenon. The war caused many people to think differently. The pre-war conditions were more and more criticized as opposed to socialism and the Soviet Union that were on the other hand rather admired. As a result, the Czech society was divided into two main groups. One of them represented the pre-war elites. The other one introduced newly wealthy Czechs who in order to be in a comfortable position supported and collaborated with the Communist Party of Czechoslovakia. It so happened that these Czechs were originally poor before the regime.

Vlasta Javořická, a writer from Studená, realised very soon that the events of February 1948 were about to change the Czechoslovak society. It was her pride, the faith in humane values, and the recourse she found in Catholicism that kept her from submitting to the totalitarian communist regime. Together with her husband

František Zezulka they represented the pre-war conditions. The division of the society, which started after the war and especially after February 1948 in Czechoslovakia, was also visible in the small town Studená. Its consequences could be mainly observed in the local meat factory, which was among others linked to the fate of the Zezulka family. The position of František Zezulka in the factory called into question career of his wife, their properties including their farm; and three daughters living abroad – all these aspects worked to the couple's disadvantage. The family, so eminent for the small town as well as its surrounding, was doomed after the „Victorious February“ to the social injustices, oppression under the regime, and the loss of most of their property.

The Zezulka family was not the only case of the elimination of the old elites. However, while analyzing their destiny, we can easily demonstrate how pre-war elites shortly after February 1948, if not right after the end of the war, started to lose their social and economic status.